

KAKO UMIRE DOGMATIZAM

Zašto mi čitam tuđe priče, pesme i romane?
— Da izadjemo iz haosa.

I PARADOKS XX VEKA

Mnogima će gornje pitanje izgledati izlišno, a odgovor će se priličiti do te mere opštevažeći, da će se pomisliti da u tom odgovoru i nema smisla.

Da li je neko pitanje izlišno, mislim da ne treba raspravljati, jer pitanja su nepotrebna samo onima koji sve znaju, tj. onima koji su sve već naučili. Ja ne želim da kažem da nema ljudi koji ne znaju sve. Ako oni imaju osećaj da znaju, oni tada sigurno i znaju sve ono što im je potrebno da bi dosta jeli, ukusno pili i mekanu se odevali. Medjutim, meni se čini da sve ono što čovek jednom nauči, makar bilo i ograničeno jednom praktičnom suvišnošću daljeg usavršavanja, treba i mora i može *uvek iznova* i opet *da se nauči*. Kada bi jednom mašinovodji rekli da treba uvek iznova da uči, da treba da zaboravlja ono što je naučio, ne bi li ućio opet, desile bi se strašne stvari — jer ako bi on zaboravio kako se koči voz, projurivao bi kroz stanice i nasrtao na skretnice i kompozicije, iskao kao iz šina i palio vagonne. Prema tome, prvi zakon praktičnoga uma je — ne zaboravljati, čvrsto održavati memoriju, okamenjavati pravila. *Dogmatizam*, i to u najzdravijem smislu te reči fundamentalni je uslov praktičnog uma.

A umetnost, pa i literatura, a dabome i sve ono što se podrazumeva pod rečju kultura, tanak su opna na telu društva i predstavljaju manifestaciju *nepraktičnog uma*. Ova činjenica delovala je uzbujujuće na pragmatiste koji su uvek izjednačavali praktično sa progresivnim. I kad čuju da je kultura plod nepraktičnog uma, oni užasnuto viču: nemoguće, kultura je progresivna, ona nije nazadna. Mala premissa se pritom uvek zaboravljala: *progres* ne izvire iz dogmatizma. *Progres* se ne ostvaruje u času kad se odlićno usvoje pravila dosadašnjeg razvika. *Progres* nije u produžavanju prošlosti, slepom mehaničkom povinovanju osnovnim ritmovima iz prošlosti. Čak ni životinja, koja je od prirode osuđena da neke od principijelnih odluka donosi na osnovu instinkta, te sinteze čitave prošlosti vrste, nije uvek i svakog časa instinktivna, čak i ona nekipu upotrebljava svoja sopstvena čula. No, ljudski dogmatik do te mere želi da se osloni na dosadašnju mudrost, na sintezu prošlosti, na čistu i totalnu sintezu prošlosti, na već utvrđeno načelo lepota, da odbija da nuži, neće da kuša, gadi se da liže, zabranjuje da se pipka, boli ga oko kad gleda i ako već mora da sluša, ide da sluša samo Hendla, Johana Sebastijana, Hajnda, Cezara, Nerona i Harona.

Da li se iko protivi ovoj ideji o potrebi kritičkog primanja prošlih iskustava i njihovog proveravanja na sadašnjem iskustvu? Niko se ne protivi.

To je najčudnija stvar koju je dvadeseti vek doneo: svaki čovek dvadesetog veka želi eksperiment, prezire prošlost, kudi je, u njoj ne nalazi ničeg vrednog, i, na prvi pogled bi se reklo, dogmatizam je apsolutno nemoguć u ovom našem veku. Jung ide tako daleko da tvrdi da je osnovna odlika modernog čoveka, njegov *otpuni nasik* s prošlosti. Čudno nije to što je dogmatizam u dvadesetom veku nemoguć. To se moralo tako sve odigrati kako se odigralo. Dva svetska rata, milioni nasilno, nepravdno i prerano umorenih stope u našoj neposrednoj vremenskoj blizini i predstavljaju prošlost, simbolički na sebe privlače svaku moguću predstavu o prošlom iskustvu, sve lepo iz prošlosti zasenjeno je grozotama ta dva rata, i zato je sasvim prirodno što je svaka privrženost

iskustvima prošlosti, dogmatizam, u celosti nemoguć. Čudna je jedna druga stvar: taj psihološki, filozofski i istorijski *demoguć dogmatizam* baš se u ovom veku *rascvetao do neslućenih razmera!* Eto prve protivrečnosti dvadesetog stoleća.

Jedna istorijski nemoguća stvar postajala je u prvoj polovini XX veka sasvim moguća. Zašto? Kako?

PSIHOLOŠKI, DOGMATIZAM SE RAZBOLEO JOŠ U XIX VEKU

Lična svest radikalno se rascepila od društvene. Ono što je psihološki, na ličnom, pojedinačnom nivou postalo nemoguće, na opštedruštvenom, kulturnom nivou postalo je moguće.

Homo duplex razvio se u našem veku do savršenstva. Ličnost svojom psihom živi u istoriji, a to će reći da su njeni porijekli, stupci određeni konkretnim, čulnim i međuljudskim odredbama i zahtevima. Na tom ličnom, istorijskom planu odigrano, istorijski raspad patrijarhalnih se grozni raspad patrijarhalnih se odnosa među ljudima. Niko više u vodjenju svoje porodice ili u sklapanju prijateljstava sa suludima ne može da zasnuje plodima odnos na osnovu autoriteta. Ponekad to odsustvo autoriteta na interpersonalnom nivou zazvuči krvomutno i zlokobno, ali činjenica je da u prostim psihološkim relacijama nema više dogmatizma, mnogo je ostavljeno logici istorijskog, konkretnog razvoja života. Elementi slučajnosti prošli su svakodnevnici, svaki pojedinac mora iznova da radi sam na savladavanju haosa, svaki pojedinac mora da stvara društvo! Strahota je veća no ikad, ali je zato i veća šansa čoveka da postigne veću ljudsku ostvarenost. Svaki čovek ima danas, otkako je ukinut patrijarhat, mogućnost da SE stvarajući, sam stvori svoju ljudskost, svoju totalnost. Pogledajmo kada je dogmatizam došao u krizu — još u eposi patrijarhata.

Šta je epoha zamrznutog dogmatizma pružala čovekovoj ličnosti? Osvrnimo se na dogmatičko društvo iz prethodnog veka. Napori koje je jedan mladić morao da učini da postane društveno biće, bili su minimalni. Devotku je dobivao na tanjiru, čim ode u kolo. Zenu je sticao, hteo ili ne hteo, zahvaljujući tuđoj, nasledjenoj, dogmatičkoj socijalnosti — navodadžulikom, ugovaranjem i tradicionalnim pregovaranjem. Delo Bore Stankovića, *Nečista krv*, ima neprocenjivu ilustrativnu značaj za osvetljavanje onih neposredno-istorijskih, lično-psiholoških odnosa u jednom društvu čiji se međuljudski odnosi zasnivaju na prošlom nasledjenom iskustvu, tj. dogmatički su:

Mladić koji još nije ni stupio u društvo, dobio je ženu, postao domaćin, zreo čovek, a da sam svojom svešću nije ni mrdnuo da se ostvari. Taj čovek je objekt. On je prividno ostvaren. Šta radi jedan takav prividno ostvareni član ljudskog društva? On postaje snohač, stvara jednu društvenost povrh društvenosti; da bi se ostvario gradi ljubav preko svih granica koje društvo ljubavi dozvoljava, i tako celog veka lupa glavom o zid. Oni kritici koji se u delu B. Stankovića čuju, objašnjeni u svoje doba kao „žal za mladost“ ili „promašenost sudbine“, kriču su ljudi koji zahtevaju od društva da im dozvoli da i oni daju nekakav doprinos OSTVARIVANJU COVEKA, UDRUŠTIVANJU INDIVIDUE. Ti Stankovićevi ljudi su, dakle, vesnici dvadesetog stoleća, vesnici jednog vremena u kome će čovek sve više želiti da SE ostvaruje, a ne da BUDE ostvarivan.

Kao što vidimo, dogmatizam je na lično-iskustvenom nivou čudno da se uništava još u patrijarhalnom društvu. Nije čudo što je taj Stankovićeve proces danas definitivno stigao do svog vrhuna. Sigurno je jedno, da negde mora postojati tradicionalna linija čovekovog revolta protiv dogmatizovane ljudskosti. I čitavu našu knjževnost prošlog veka treba podvrci analizi baš sa tog stanovišta, s namerom da se pronadje jedan kontinuitet od prvog zahteva jednog Prote Mateje da sam stvara svoju sudbinu, da sam sebe ostvaruje, do definitivne kreativne socijalnosti jednog građanina Jugoslavije danas.

Zašto nam je važno da otkrijemo ovaj kontinuitet? — Da bi nam odlanulo u grudima. Da vidimo da zrelost današnjeg čoveka nije prenela i slučajna. Prenaglo su joj samo skinuti okovi. Ona je postojala, ali, kao što cemo to malo donije izneti, bila je gušena i sofistčki sakrivanja i zatrpavana koje iz neznanja, koje iz nesposobnosti da se humanistički i psihološki misli.

PARADOKS DOGMATSKE EGZOTICNOSTI NAŠE KULTURE (JOŠ IZ XIX VEKA)

Ali, onaj na ličnom planu uništen dogmatizam, u kulturi je ostajao!

Naša knjževnost je naučila da posmatra čoveka kao biće INCORPORATED A. D. Posmatrala ga je decenijama kao crva inkorporiranog u šovenski entitet, u opštu matricu. A danas vidimo, javlja se slobodni čovek, živi, stvara svoje društvo, svoju asocijaciju slobodnih proizvođača, ući Marksa i nastavlja ga. Kako to da se odjednom pojavi tako zrelo stvorenje? Zar je moguće da je taj naš čovek kadra da usvaja ezoteričnu ideju humanizma? Ovo pitanje se prirodno mora postaviti jer je čitava naša kultura bila najčešće interpretirana kao jedna uglavnom egzotična tvorevina. I dan-danas, Evropa koju su naši nacionalistički krepli precima navikavali na nekakvu našu egzotičnost, prima našu knjževnost kao kolekciju bula i zumbula, drvana i šedrvana, kičanski i orijentalnih ornamenata, handžara i agresivnosti. Tako se jedna egzotična agresivnost javlja kao primarna odlika naše kulture. Mi smo srećni što nam je kultura bila nacionalna, ali kao da se od silne egzotičnosti nigde u njoj ni ne sluti nekakav svetli ezoterični, univerzalno ljudski sadržaj.

Ono što posmatranjem kulturnog nasledja najzad možemo zapaziti ovo je: *elementi egzotičnog*, agresivizma i nekakve PATNJE koja dobija mističke kvalitete, iako dominiraju našom kulturom u prošlosti, *sekundarni su*. Naša kultura je uvek posedovala svoje ezoterične substance, svoju univerzalnu humanističku žudnju. Taj čovek koji želi da ne bude objekt, koji hoće da SE ostvaruje, da gradi socijalnost, da kroti haos i da šiba razjednjeno čovečanstvo, živi u našoj kulturi. A što se on ne vidi? Zatrpalavali su ga Bizant i Rim, Otomanska imperija i Beč, Vostok i West, — čitavi konglomerat spoljnopoličkih svetskih agresivizama infiltrirao se nasilno u našu kulturnu tradiciju, i deformiše je. Imali veće sprdnje od one koja se s našim narodima desila 1848, kad u frontalnom okršaju protiv tiranije naši narodi idu da ratuju za tiranina? Ko ne bi pomislio da je čitava kultura tih naroda isključivo egzotična i nasadjena mučkim jajima primitivizma. Medjutim, šta se desilo? Istorija, koja se uvek ponaša logično i uvek neumitno vodi progresu, koja ima svoje zakone kosmičke evolucije, koja sve melje pod svojim zdravim nogama, ima trenutke nekontrolisanog spinovanja, ima svoje intervale igre. Taj fenomen slučajnosti i paradoksalnosti istorije nužno moramo istaći ako želimo da razumemo zašto egzotičnost nije primarna odlika naše kulture iako je kvantitativno u njoj izobilna. (nastavak na 4. strani)

O TI KONGO

I

O ti Kongo, o moćna, o divna reko, koju su stari ove Afrike obožavali, ti, koja velikodušno i tajanstveno tečeš pod velikim, užarenim i sjajnim nebom, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti, naš nezamenljivi, pravi, uzvišeni idole, kome u sjaju naše sужetne duše dolaze, ti, od koga beži strašna smrt, ti, koji ne poznaješ ono što mi ljudi zovemo brigom, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti reko, koju poštuju gore Ubangi i Šari, dole Ogova i Ngouini, ovde Nianci, ti tajni čuvar naših šuma i stepa, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

Ti znaš broj naših podzemnih blaga, ti, koji doživljavaš naše rođenje i vidiš kako rastemo, ti, koji znaš prolekti dan naše smrti, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

O ti Kongo, najmilostivija od svih naših reka, stalni teštelju parija i naših udovica, o besmrtni, moćni Kongo, daj nam čistu mudrost!

II

O ti sablasni, božanstveni Kongo, ti koji nikad sebi sličnog pod ovim našim vrelin nebom [nećeš imati, ti koji me čuješ a ni čas ne zastaješ, ti koji se pretvaraš, ali uzaludno, da si neosetljiv prema našim bolima,

poslušaj našu misambu. Vreme je da uzmeš mač i prognaš neznanje, tu strašnu kćer vandalskih bogova, koja nas mučila i držala vekovima u svojoj užasnoj noći. O ti velika reko, vreme je da nas oslobodiš potmulog mrtvila svojom svemoćnom čarolijom, da tvoje kraljevstvo, daleko od bolova i muka, večno živi u najvećoj mudrosti i moćnom sjaju.

MOLBA ČAROBNAJAKU

Šta ću na ovoj zemlji, uzmi, ako hoćeš, sve što imam, ali ostavi mi moje ruke, uzmi moj imetak, ostavi moje ruke, moje jake ruke, moje radne ruke. Šta ću na ovoj zemlji, ako mi uzmeš moje ruke, pojas mog života, Oči moje vide, noge me vode, srce nadahnjuje, a moje ruke rade.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje zdrave ruke, moje ruke koje me hrane. Na svetu ništa ne bih mogao da radim, ako odsečeš moje ruke, život mog života. Moja glava misli, moje uši čuju, srce naredjuje, a moje ruke rade.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje slobodne ruke, moje seljačke ruke. Moja porodica bi pomrla od gladi, ako ukradeš moje ruke, sponu mog života. Moj jezik govori, moj nos oseća mirise, srce nalaze, a moje ruke delaju.

Uzmi mi sve što imam, ali ostavi moje ruke, moje snažne ruke, moje radne ruke. Ja ne bih ništa bio među ljudima, ako mi spališ moje ruke, život mog života. Moja usta jedu, moj stomak prima, srce zapoveda, a ruke održavaju život.

Dan i noć, čarobnjače, mislim da ćeš doći da mi odsečeš ove radne ruke, moje ruke koje me hrane. Dan i noć, čarobnjače, opčinjavaš tvoga kumira da uzme snagu mojim rukama, stubu mog života. Čarobnjače, o čarobnjače, idi, uzmi sav moj imetak, uzmi sve, sve, ali ostavi moje verne ruke.

Čarobnjače, uzmi, ako hoćeš, sve što imam, ali ostavi mi moje ruke. Ti si poveo moje roditelje i želiš povrh toga da dobiješ moje ruke, čitav moj život, moju snagu, moje zdravlje, moj mir, moj san, izvor mog imetka, na kojem mi tako zavidiš.

Idi čarobnjače, idi sa svim što imam, sve ti dajem, ali ne pokušaj da mi uzmeš moje ruke, moje ruke koje su stvorile sve što imam, moje ruke koje su tako dragocene, koje mi nadoknadjuju oca i majku. Da, ostavi moje ruke, ah, ništa, samo moje ruke.

Sa nemačkog previo Tomislav BEKIC

Pesme koje objavljujemo pronašao je u Kongu R. Italiander i publikovao u nemačkom časopisu „Sinn und Form“. Autori su nepoznati.

U srcu ljudi dogmatizam je umro još u XVIII veku, kad se odigravali prvi antilirijanski incidenti u Vojevodini. Ali na opšte-kulturnom nivou on je ostajao. Zašto? Evo zašto:

Ta egzotičnost, udaljenost od opštih svetskih humanističkih težnji nametnuta su našoj kulturi silom istorijske čudi, i to u času kad je naše narode zahvatio strašni točak onog procesa koji označava prekid u evoluciji događaja. Taj proces bio je proces ISTORIJSKE SPRDACINE. Ja ne delim mišljenje predratnih istoričara koji sistematski tvrde da je petekovino ropstvo naših naroda period apsolutne dekadencije njihove. Za tih pet vekova izgradila se nacionalna svest tih naroda. Čak se bilo gradila malo više nego što je izgrađeno. Dekadencija je u gubitku energija, a 1848. mi ne možemo da se osvedočimo o gubitku energija. Apsurdni sukob koji se odigravao po poljima Panonije ne može se shvatiti sa stanovišta nemitnog istorijskog progresu. I ono što bih ja želeo trenutno, kad raspravljam poplavu egzotičnih ahumanističkih supstanci u našoj kulturno-socijalnoj zaostavštini, upravo se tiče jedne potrebe da se prilikom posmatranja istorije ne mere pojava uvek aršinom NEUMITNE PROGRESIVNOSTI svih događaja, već da se prilikom procene prošlosti uzme u račun i kriterijum koji nam pruža svesnost i o procesu ISTORIJSKE SPRDACINE. Ponovo podvlačim da kad kažem „istorijska sprdčina“ ne mislim na dekadenciju. Prema tome, ako bi oživeo koji akter naše prošlosti i uvredeno mi rekao: hoćeš li da kažeš da smo bili bolesni i odvratni? — ja bih mu odgovorio: ne, bili ste zdravi, ali ste učestvovali u jednoj velikoj sprdnji i lakrdiji. On bi mi tad

rekao: zar XIX vek nije donio dobra? Ja bih mu tad odgovorio: svaki vek donosi dobra. Ovim, svakako, disput ne bi bio okončan. Možda bi časni stariji vladar handžar iza pasa, možda bi me kleo... ali to je manje važno. Činjenica koju mi ovde posmatramo jeste činjenica da se čovek u našoj nasledjenoj kulturi, u našoj kulturnoj dogmi, posmatra uvek kao biće inkorporirano u opštu matricu društva. On je produkt, a ne proizvođač.

Kao produkt opšteg „geštalt“ on je dat, a ne daje. On je komad a ne celina, deo a ne ceo. I baš zato što je sraf u mašini, on nije svestan totaliteta cele mašine. Društvo ga vidi svakog časa i determinira ga do krvi, a on drugo ne vidi ni trenutak i ne određuje socijalnost, ne gradi je. Tu se manifestuje naš prvi kulturni paradoks devetnaestog veka:

SUDBINA ČOVEKA SMATRA SE ZA KOLEKTIVNU, NADLICHNU, A SPOZNAJA ČOVEKA, (njegova svest), SMATRA SE ZA SAMOTNICKU I INDIVIDUALNU. Ovo je paradoks, jer čovek koji nije svestan sudbine izrazio je neinteligentan čovek. Iz ovoga bi mogao da sledi zaključak da naši pisci prošlog veka pišu mahom o neinteligentnom čoveku. Ova nemoć da se uskladi literarna emocionalnost sa analitičkim razumom, i da se sintetizuju sudbina i spoznaja ostaje kao najgrdja mana naše nasledjene poetičke misli.

Nevolja sa prošlim iskustvom nastaje u času kad se mane jedne nasledjene filozofije, njena istorijska nemoć da bude celovita, prime zdravo za gotovo, i kad se nedostatak proglašava za pravilo. Nesreća dogmatizma je upravo u tome — što ne priznaje nužnu ograničenost svake misli. Za ime božje, misao mora biti ograničena, ako ne logički a ono bar vremen-

ski. Hirošima i Vartolomejska noć srodni su pojmovi, formalno, to su pokolji — ali sadržajno se bitno razlikuju. Među njima stoji vremenska granica, ako već nećemo nikakvu drugu da priznamo.

Ta nesposobnost da se misli humanistički i psihološki, koju smo prikazali u njoj prošlovekovnoj paradoksalnosti, učinila je da se ezoterična vizija psihološki već stvorenog slobodnog čoveka, čoveka koji hoće da SE OSTVARUJE i da GRADI SOCIJALNOST, skoro sasvim zatrpava u našoj kulturi. Jedan dogmatizam na personalnom planu, patrijarhalni dogmatizam, kao da se nametnuo celoj našoj književnosti ranijih vekova. Evo, kako je slobodni čovek zatrpavan: u Glišićevom vodvilju, „Dva cvančika“ glavni junaci su sluga. Oni su siroti, oni hoće da „skuće kuću“. Kako su uspešli? Pokušali su, prevaramo da steknu koji cvančik. Ali, sve je to uzaludno, njihov socijalni napor je uzaludan. Oni nemaju potrebe da se bore da SE OSTVARE. To će im omogućiti pop i gazda, jer će im pokloniti kućicu.

Kao što vidimo, umetnik je izgradio patrijarhalnu idilu. Šta mi treba da vidimo u čitavoj to idili? Šta je za nas važno? Da li činjenica da pop i gazda mogu da udele milostinju svome najamnom radniku? Ne. Za nas je značajno da ljudi traže da SE ostvare. Mogu li to oni SAMI? Ne mogu. No to ne znači da oni i dalje s jednom tvrdooglavostu ne traže puta do samoostvarenja. Ono što je stvarni doprinos Glišića našoj kulturnoj tradiciji tu je njegova sposobnost da vidi nedogmatički, individualni zahtev svog savremenika za samorealizovanjem.

Ona tvrdooglavost Glišićevih junaka je upravo idealno naslika posledica te nove nedogmatičke prirode našeg čoveka. Reći ćete: tvrdooglavost je rođena sestra dogmatizma. Ali, Glišić je tu sestru dogmatizma privenčao za čarobnog lakrdijaša, rapsondi šaljivdžija unosi u čitavu shemu nasledjene socijalnosti jednu pobunu komike, jedan urnebes individualiteta.

Potkraj veka taj slobodni čovek prestao je da se vidi kao biće. Do nas dopiru samo njegove karakterne crte, nekoliko njegovih osećanja. Kraj prošlog veka zaoštravao je nacionalnu krizu na Balkanu, opet se zapovedala jedna istorijska egzotična igra.

AGONIJA DOGMATIZMA JE U NJEGOVOJ NEMOĆI PRED „ISTORIJSKOM SPRDACINOM“

Šta je svrha celog ovog našeg izlaganja?

Čilj nam je da osmotrimo поближе kako se rascepljuju lična i društvena svest, kako se deli lirsko od kulturno, kako kultura postaje instrument alienacije i kastinski diferencirane svesti.

Već Djura Jakšić pozdravlja Parisku komunu. Već on vodi je strojno nedogmatički personalni život. Već njega guši čifninska, dogmatička, patrijarhalna nasledna sredina. Već on otkriva 1871. da je slobodan čovek. Pročitajte „Komadić švajcarskog sira“! Taj isti Jakšić je osumnjičen da se dopisuje sa Marksom iz Londona. Ima li ezoteričnog slobodarstva u tom veku od onog revolucionarnog opšteljudskog slobodarstva kao što je Marksovo? — Nema. Pa ipak, isti taj Jakšić ostao je za nas patetični nacionalist.

Posmatrajmo dela naših pisaca i gledajmo šta su rekli kad su grupna kulturna, društvena bića. Trivijalnosti, militarizmi, patrijarhaliteti, kontradiktornost, liberalizam, napredništvo i povladjivanje najkonzervativnijim dogmama koje je istorija, šaljiva i čudljiva, mogla da nam nametne. Ako bismo tu hrpu egzotičnih ideja shvatili kao naše pravo kulturno nasledje, tad bismo imali razloga da budemo pesimistički raspoloženi. Putovao sam neki dan s čovekom koji priča doslovce ovo: kad su nas uveli u dvorište, na česmi se prala do pasa

četa ljudi. Čim nas spaziše, juru ka nama, sabiju nas u kapiju, i stanu nas gaziti čizmama. U to se razvali kapija, i mi poispadamo na ulicu. U sebi sam mislio: ima dobra u svetu, ovo mora prestat, ovo su sekundarni nagoni, pobediće čovek. Kad na ulici mnoštvo sveta: žene, deca, seljaci, intelektualci, zanatlije, sredovečni, starci, gradjanstvo, narod. Viču uglas, sve bruiju: da nas linčuju, da nas tu odmah na trg ubiju.

Ja slušam tu priču iz prošlosti, i radujem se što je prošlost. Ja celo to razvezivanje sekundarnih nagona posmatram, kao sekundarni recidiv jednog groznog isto ruskog dogmatizma, jednog dogmatizma koji sam nazvao „KRVOMUTNI DOGMATIZAM ISTO RIJSKE SPRDACINE“, i koji je zatrpao ezoterično biće naše kulture.

Zato je za mene od primarnog utešnog značaja ona „prva protivrecnost dvadesetog stoleća“ o kojoj sam govorio na početku ovog teksta. A to je paradoks, da je onaj tako strašni dogmatizam egzotičnih i nasilnih patrijarhalnih nagona iako se tako bujno rascvetavao, ipak, u svojoj osnovi NEMOGUC.

U oblasti psihološkoj, moderni čovek ne želi da ponavlja prošlost, i to je dobro. Današnji čovek ne robuje praktičnome umu, i ne smatra da lekcije koje je čovečanstvo jednom naučilo, treba ponavljati i pamtiti. Ono što je prvi uslov praktičnoga uma, do ovog vremena, to je da modernog čoveka prvi uslov psihološke propasti. Iz celokupne do sada najne mudrosti, moderni čovek želi da iskopra samo onog sebi srodnog slobodara koji je pred sebe postavljao najviše zahteve, koji je tražio da SE OSTVARI, da sam izgradi socijalnost, da podigne iz samog haosa i da sam sazna a ne uz pomoć nasledjene dogme.

Reči su nemoćni imitatori stvarnosti. Kad se kaže sloboda ili slobodar, tad je značenje ovih glasova do te mere opšte da se njime identifikuju metod za ostvarivanje slobode i sam apstraktni pojam slobode. Samo ljudi dubokog iskustva u kreiranju socijalnih pa i ekonomskih odnosa imaju potencija da razluče metod za ostvarivanje slobode od one definitivne, apstraktno pojmovne slike. (Apstrudno je verovati da umetnik koji se sve više učaurava u kulu čistih pojmova i beži od metoda istorijskog realizovanja čoveka, može biti kadar da u njihovom praktičnom totalitetu pojmi neke od definitivnih fenomena kao što je sloboda).

Ako neko govori o slobodi kao mani s neba, greši, jer slobode u biću sveta nema kao fenomona koji spontano proističe iz objekata. Sloboda je samosakriveno biće. Štaviše, ono jedino samootkriveno biće koje u strukturi vasseljene postoji jeste biće ropstva.

Pošto je biće slobode samosakriveno, do njegovog otkrića može se doći samo eksperimentom i ukidanjem onog dogmatizma ličnosti koja je želela da učini samo jednom u životu. Produktivno biće je ono koje uvek iznova i opet učini. Produktivno biće koristi nedogmatičke blagodeti nepraktičnog uma da bi postiglo opipljiv praktični rezultat. (Gde se ovo ukidanje dogmatizma u karakteru pa čak i u biografiji jasno ogleda? — U jezama onih tekućih promena koje je se danas u nas dešavaju. U mesto privilegije čovek će morati da stiče živu, dinamičku proizvodnost celog bića, moć da uvek kreira socio-produktivni odnos. Nekada samo ezoterično postulirana ideja humanizma, danas će se u nas pretvoriti u nimalo laki ali jedini čoveka dostojni životni zadatak — biti u kreativnom eksperimentu, a ne koristiti sumnjive privilegovane blagodeti naimenovanja, pastanovki i staževa.

Gradjanska tradicija smatra neukusnim i ljigavim svako aktueliziranje literarno intoniranih tekstova. Ja ću ipak aktuelizirati: danas se kod nas radi na diferenciranju procesa i pojma.

Razlučuju se eksperiment i liberalizam, istina i fikcija, produktivnost ličnosti se luči od dogmatizma privilegovanog bića.)

Dogmatizam ljudi i instinktivnost životinja — jedna je stvar. I jedno i drugo je akciona fetišizacija prošlosti.

Zar je moguće da čovek, svaki ponaoob, sidje u haos** i da se otuda vrati čedani i društveno kreativan? Zar nema na tom putu opasnosti za neiskusnu svest? — Ima. Opasnosti ima bar onoliko koliko i na putu kamenog, sputa-vajućeg i neproduktivnog dogmatizma. Moje je lično uverenje, da je po šansama za izgrađivanje egzistencije ljudskog roda, dogmatizam daleko nadmoćniji od svake druge psihološko-estetske putanje. Nema veće predrasude od one koja nam sugerira da je dogmatizam zato što je nepomičan, uvek kadar da donese sigurnost. Dogmatizam je kruti kostur usred tkiva života. Život živi, kreće se i diše, i ako mu kostur bude nepomičan, jednom kosti mogu da poispadaju i oštete ono što su tobož pridržavale.

KONKLUZIO

Pa kako to onda mi izlazimo iz haosa čitajući tuđe priče, pesme i romane?

Tako što nalazimo da su ljudi identični u jednome: imaju svi srca. U knjigama upoznajemo intrapersonalnu strukturu ljudskog bića, i vidimo da to biće, koje tako često na kulturnom nivou pro izvodni haos, (nad Hirošimom, Somom, Pacifikom i oko zidina Kartage), kao jedini stvarni uslov svog postojanja poseduje — ukidanje haosa.

Ono što mi iz knjiga treba da usvojimo jeste opšteljudska želja za prevazilaženjem haosa.

Ono što dogmatizam iz knjiga i ne hoteti ćid jeste: kako se stvara haos.***)

Raša POPOV

*A kako se neki plaše slučajnosti, to je onda sasvim razumljivo da se plaše prevelike odgovornosti i „strašne socijalnosti“. Pogledajte pažljivo — jedini argument protiv modernog je njegov viši stepen slučajnosti. Je li to argument? Nije. Jer dogmatizam je još slučajniji, samo to vešto prikriva.

**Jedna napomena: ovo je tekst o književnosti, i ima se shvatiti kao tekst o književnosti. Ovo je bilo potrebno da se napomenem, jer u Su-botici neki odevč revostran književnik može opet pokušati da sukcesivno identifikuje moje reči o književnosti sa nekakvim svojim predstavama o državi, a sve to u želji da dokaže kako u našoj književnosti nema, nit je bilo pojava sukcesivne identifikacije. Pažljivo čemo opet ispisati ovu rečenicu, da ne bi bilo iskrivljavanja: SUKCESIVNO CE IDENTIFIKOVATI reči o književnosti, sa nekakvom svojom predstavom države, da dokaže kako nema SUKCESIVNE IDENTIFIKACIJE. Gadjaće se jajima da dokaže da nema gadjanja jajima.

*** Pa dobro, kako umire taj dogmatizam? — On umire neminovno. Makar pokušali da ga sto puta restitušu, on će iščeznuti jer je psihološki nemoguć. Ali, on ima čudno svojstvo: iako je faktički mrtav, on kao živi leži hoda po atomskom svetu.

petar hadži bošković

torzo (drvo)

